

În jurul lor un mare număr de negustori și meșteșugari, forțe militare și dregători domnești.

Informații prețioase despre numele orașului Botoșani se cuprind în articolul intitulat: *Asupra urbanonimului Botoșani*, semnat de D. Tudose. După ce ni se prezintă diferitele ipoteze ce s-au emis asupra originii numelui orașului Botoșani autorul articolului crede că urbanonimul Botoșani provine de la radicalul botoș, a cărui obârșie trebuie căutată în nordul Transilvaniei, poate chiar în Maramureș, unde a fost atestat documentar și de unde a fost adus de emigranții transilvăneni, care treceau în Moldova spre a se libera de oprirea maghiară. Pe lângă aceste emigrări, trebuie adăugată și transhumanța, datorită căreia păstorii transilvăneni au străbătut cu turmele lor tot pământul românesc.

În articolul intitulat: *Rolul factorului geografic în apariția și dezvoltarea orașului Botoșani*, I. Prăjinaru ne oferă importante observații și de ordin istoric în legătură cu acest oraș moldovean. Concluziile sale cu privire la apariția și dezvoltarea acestui oraș sînt următoarele: „Botoșaniul a apărut la jumătatea secolului al XIV-lea, înainte de întemeierea Moldovei, fiind rezultatul interacțiunii unui complex de factori economici, social-istorici și naturali”.

După ampla prezentare a cuprinsului publicației „Hierarus”, sîntem convinși că cititorii vor acorda multă atenție acestui volum și o binemeritată apreciere celor ce s-au ocupat de apariția sa.

Irina Casan-Franga

I. T. NICULIȚĂ, *Gety IV—III v.v. do n.e.v. dnestrovsko-karpatskih zemliah*, Chișinău, 1977, 167 p. 12, fig. 1, hartă.

Lucrarea constituie o nouă sinteză asupra culturii getice din aria ei estică de răsplindire, realizată la nivelul cunoștințelor actuale și cu posibilitățile bibliografice de care a dispus. Ea dovedește o bună cunoaștere a culturii getice obținute nu numai pe celea studiului bibliografiei, dar și pe calea săpăturilor arheologice în diferite monumente getice cum ar fi necropola și așezările de la Hansca, asupra cărora a și publicat un raport preliminar. Se analizează cultura getică, cuprinsă între Carpații estici, Tyras și nordul Munților Balcani, utilizînd în mare măsură bibliografia arheologică românească și bulgară. Cartea care ne reține atenția se referă în special la secolele IV—III î.e.n. pentru că secolul al V-lea î.e.n. este slab cunoscut în zona prutonistroviană, ca de altfel și în alte zone ale culturii geto-dacice din lipsa unor cercetări mai ample. Poate că lucrarea ar fi trebuit începută cu secolul al VI-lea î.e.n., pentru că de geți în aria analizată putem vorbi din secolul al VI-lea î.e.n., conform datelor furnizate de către Herodot. Granița estică a culturii getice o constituie riul Tyras, după cercetările făcute de A. I. Meliucova, L. L. Polevoi și I. D. Zlatcovscaia. Sugestive în această privință sînt datele publicate de A. I. Meliucova asupra limanului Nistrului, unde pe baza a mai mult de 50 de puncte arheologice se vede că malul drept era locuit de geți, iar malul stîng de către sciti.

Autorul arată că dincolo de Carpați este cultura dacică care este înrudită cu cea getică. Trebuie observat în această privință că dincolo de Carpați în secolele IV—III î.e.n. există cultura geto-dacică care nu conține deosebiri

marcante față de cultura getică din alte zone, ea fiind unitară pe întreaga arie. În zona intracarpatică în secolul al V-lea î.e.n., probabil în a doua sa jumătate, apare aspectul cultural getic Canlia care acoperă spațiul est-carpatic pînă la Tyras și Balcani.

Capitolul I este consacrat izvoarelor istorice grecești care se referă la geți. Este o analiză atentă și completă, neomițîndu-se nici un izvor care furnizează date asupra geților. Autorul critică teza lui I. H. Crișan conform căreia mormintele de înhumație sînt scitice care au adoptat ceramica getică, arătînd că în mediul getic sînt multe morminte de înhumație. Trebuie remarcat faptul că această opinie este cit se poate de justă, avînd în vedere multitudinea mormintelor de înhumație din spațiul traco-getic din secolele XII—IV î.e.n. Se citează părerea emisă de A. I. Meliucova, după care nici în secolul VII—VI și nici în secolele IV—III î.e.n. nu se poate vorbi nicăieri despre o serioasă expansiune scitică la vest de Nistru. Se analizează cronologia culturii getice, făcută în diferite lucrări, fără a se ajunge la o periodizare nouă.

Este menționată și ceramica grecească cu firnis din mediul getic, socotindu-se că cantharoi de la Satu Nou, Murighiol, Nuntași și Telița datează de la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea î.e.n. În această privință trebuie văzută lucrarea lui P. Alexandrescu publicată în *Thracodacica*, 1, 1976. Cantharoi de la Satu Nou și Murighiol datează din al doilea sfert al secolului al IV-lea î.e.n., iar tumulul de la Telița datează din perioada 300—275 î.e.n.

Amfora de Chios din cetatea de la Stin-cești datează din perioada 480—470 î.e.n.

Este impresionant numărul de cetăți și așezări getice cunoscute pînă acum în spațiul dintre Pyretos și Tyras, care se ridică la 166. Faptul este de natură să evidențieze densitatea populației getice din secolele al IV-lea și al III-lea î.e.n.

Cele 40 de cetăți getice din zona centrală și nordică a spațiului menționat sînt grupate în trei tipuri.

Cetățile respectă de obicei forma terenului, avînd un sistem de fortificare care nu se deosebește de al celor getice din alte zone. Raportat la suprafața ocupată, cetățile getice se pot grupa în trei categorii. Cele care ocupă o suprafață cuprinsă între 700 și 7 000 m², cele mijlocii ocupă o suprafață 1—7,5 ha și cele mari cu o suprafață de 10 pînă la 25 ha. Ultima categorie este reprezentată de trei cetăți. Este interesant faptul că există și trei cetăți cu zid de piatră, la Rudi, Butuceni și Cotnari. Cetăți fortificate cu val de pămînt și lemn există la Saharna Mare și Mică și Hirtopu Mare.

Am avut prilejul să arăt că nu au existat valuri numai de pămînt, fără o structură de lemn. Toate valurile de apărare care astăzi ne apar ca fiind construite numai din pămînt au fost inițial palisade din lemn umplute cu pămînt. Unele din ele au fost incendiate cu prilejul unor atacuri și s-au transformat prin ardere în „valuri vitrificate”. Aceasta este geneza valurilor arse și nu putem fi de acord cu ideea că pămîntul ars cimentă zidul. Din punctul de vedere al sistemului de construcție a valului au existat două tipuri. Primul include cetăți cu valul construit din palisadă de lemn cu pămînt, care prin degradare lentă ni s-au păstrat sub forma valurilor simple cu șanțuri de apărare complementare. Cel de-al doilea tip este constituit de cetăți cu val de pămînt care au nucleu de piatră, cum este cetatea de la Cotnari (săpături A. C. Florescu). Butuceni și Rudi, care au palisada din lemn, pămînt și piatră. Este demnă de semnalat existența la Saharna Mare, Gorodca Marc și Rudi a trei și patru valuri cu șanțuri adiacente. În mediul getic sud-carpatic nu avem astfel de cetăți decît la cetatea de la Coșofenii din Dos, care datează din prima parte a secolului al IV-lea î.e.n. Ea este de tip pînten barat cu trei palisade transformate de incendiu în ruine care ne apar astăzi ca „valuri vitrificate”.

Un capitol special este consacrat locuințelor care au fost foarte bine studiate. Este de remarcant existența în așezările de la Pivdenoie și Hansca a unor locuințe de dimensiuni mari care ajung pînă la 72 m², prevăzute cu mai multe camere și cuptor construit din lut,

pietre și fragmente de amforă, în care autorul socotește că locuia marea familie getică.

În aria getică extracarpatică și de la Dunărea de Jos nu s-au săpat încă locuințe de asemenea proporții deși ele există. Ele sînt de tipul celor din cetatea aparținînd culturii lusaciene de la Biscopuin, săpată exhaustiv și construită exclusiv din lemn. Majoritatea locuințelor o constituie bordeiele, sembordeiele și locuințele de suprafață de dimensiuni mici, avînd o suprafață de 12—16 m² și în unele cazuri și mai mici. Ele sînt locuințe ale familiei monogame.

Și problemei necropolelor și riturilor funerare i s-a acordat atenția cuvenită mai ales că autorul a săpat necropola getică de la Hansca, care conține 68 de morminte. Ea aparține aspectului cultural Canlia care evoluează între a doua jumătate a secolului al V-lea și perioada 100—150 î.e.n.

Se subliniază cu justețe faptul că este nepotrivită ideea potrivit căreia geții utilizează numai incinerarea. Ideea provine de la V. Pârvan care la vremea la care a scris nu dispunea de aportul fundamental adus de săpăturile arheologice. Unii autori contemporani au preluat necritice aceste păreri și au socotit că traco-geții aveau ca rit funerar exclusiv incinerarea. Autorul cărții pe care o analizăm a sesizat că morminte getice de înhumare există la Zimnicea, Hansca, Iancovo, Poiana, toate din secolul al IV-lea î.e.n. În cazul mormintelor de înhumare de la Zimnicea trebuie făcută precizarea, pe care autorul nu avea de unde s-o știe, că aceasta datează din Hallstattul timpuriu.

Colegul I. T. Niculiță critică opinia exprimată de unii autori, conform căreia unele morminte din cultura getică a secolelor IV—III î.e.n. se datorează unei influențe sarmatice, arătînd că sarmații se aflau încă departe de geți în această perioadă.

Este drept că Gh. Bichir a afirmat despre unele morminte de la Poiana că sînt sarmatice. În principiu ele pot aparține sarmaților din secolele III—IV e.n., dar argumentul cel mai convingător privind apartenența lor la cultura getică este prezența în inventarul mormintelor de înhumare de la Poiana a fibulelor de tip tracic. Aceasta este situația mormintelor getice de înhumare de la Poiana publicate pînă acum. În principiu la Poiana mai pot exista și alte morminte de înhumare, dar care sînt încă nepublicate, și atunci observațiile menționate pot fi juste.

Se subliniază că la Hansca identitatea etnică a mormintelor de incinerare și înhumare este evidențiată de inventarul comun cu piese de același tip.

În lucrare se clasifică tipurile de morminte de incinerare cunoscute, analizîndu-se cu atenție caracteristicile lor. Trebuie reținută

constatarea că în secolele VI—III î.e.n. sînt trei variante teritoriale ale ritualului și ritului funerar: carpato-nistrieană, Dobrogea și Muntenia—Oltenia—Bulgaria de nord. Desigur că această afirmație nu poate fi omologată, avînd în vedere unitatea culturii materiale getice. În toate cele trei zone în secolele IV—III î.e.n. geții utilizează în proporție de peste 95% incinerarea, dar există și morminte de înhumare. Mormintele de înhumare apar atît în așezări, ca la Poiana, cit și în necropole plane, ca la Enisala, Murighiol și Hansca. De asemenea se cuvine a fi remarcată înhumarea din mormintele tumulare ale secolului al IV-lea î.e.n., de la Peretu, Agighiol, Iancovo, Vrața. Faptul că mormintele de înhumare apar atît în necropole plane, cit și în cele tumulare nu ne permite să credem că înhumarea era rezervată numai basileilor traco-getici. Este drept că în necropolele getice din nord-estul Bulgariei și din Dobrogea apar morminte de incinerare în urnă depuse în cistă și semicistă. Este o particularitate de ritual funerar pe care nu o cunoaștem pînă acum în alte zone ale culturii getice.

Un alt capitol este consacrat culturii materiale, prezentîndu-se pe scurt cuțitele, secerile, topoarele, coifurile de la Agighiol și Poiana Coțofănești, săgeți, săbii, lance, fibule, brățări, inele. Lipsesc o prezentare a depozitului de cnemide și coifuri de bronz de la Olănești, care a fost publicat de multă vreme. Acesta se încadrează în categoria importurilor grecești din mediul getic.

Capitolul V este rezervat problemelor socio-economice ale societății getice. Se remarcă faptul că dezvoltarea agriculturii a fost ajutată de apariția orașelor pontice care erau de multă vreme și centre de organizare a comerțului cu cereale. Au fost analizate datele oferite de izvoarele istorice asupra agriculturii și datele arheologice asupra aceluiași domeniu, ca și al creșterii vitelor. Din statistica realizată asupra oaselor de animale domestice rezultă că animalele cornute mai aveau ponderea cea mai mare, deținînd 7% pînă la 48% din totalul animalelor.

O atenție aparte se acordă și caracterului instituției familiale. Casele mari de la Pivdenoie și Hansca, cu mai multe camere, aparțineau marii familii patriarhale, iar casele mici aparțineau familiei pereche. Familia pereche este evidențiată de ritualul funerar al înmormintărilor familiale, concretizate de mormintele duble sau triple, care sînt reprezentate de 6% din totalul de morminte getice cunoscute. Proporția mormintelor duble și triple este însă mult mai ridicată. Autorul a avut la dispoziție doar 280 de morminte de incinerare. Astăzi dispunem de mai mult de 600 de morminte de incinerare în mediul getic. Se subliniază faptul că sacrificarea soției la moartea soțului nu este o caracteristică pentru societatea getică și este specifică numai mormintelor aristocratice.

Emil Moscalu

BENGT E. THOMASSON, *Laterculi praesidium : Moesia, Dacia, Thracia*. Bokförlaget Radius, Göteborg, 1977, 69 p. în 16°.

Binecunoscutul prosopograf suedez Bengt Thomasson e angajat de mai mulți ani într-o vastă anchetă asupra guvernatorilor de provincii, consulari și pretorienii, cu scopul de a completa și înlocui contribuțiile mai vechi referitoare fie la o singură provincie, fie chiar la un grup de provincii, cum ar fi acele ale lui Stein, Groag și alții. De-a lungul timpului și pe măsură ce munca sa făcea progrese, harnicul autor dădea dovada generozității sale, distribuind colegilor din lumea întreagă, sub formă de caiete de fișe — *Laterculi praesidium* —, liste amănunțite și complete ale guvernatorilor din felurite provincii, unii dinainte cunoscuți, alții identificați prin descoperiri epigrafice recente. De data aceasta, sub forma broșurii de care mă ocup, oferită cu larghețe participanților la cel de-al VII-lea Congres internațional de epigrafie de la Constanța, învățatul suedez stringe la un loc listele de guvernatori ai celor două Moesii, ai Daciei și ai Thraciei, completate și aduse la zi pînă

în anul 1977. Cu propriile lui cuvinte: „laterculus praesidium MOESIAE DACIAE THRACIAE iteratis curis refectos collegis illis offerre uolui, qui iisdem studiis dediti mecum Tomos conuenerunt”.

Din bogatul material pus astfel la dispoziția noastră, relev informațiile după care Sextus Aelius Catus ar fi fost și preconșul al Macedoniei, iar L. Pomponius Flaccus, a cărui prezență la Dunăre în două rânduri ne era binecunoscută, ar fi avut mai întîi gradul de *legatus legionis*, iar mai tîrziu pe acel de guvernator consular al Moesiei. Mă puțin sigure mi se par, la autorul nostru, cronologiile celor doi consulari ai provinciei de la Dunărea de Jos Flavius Sabinus și Ti. Plautius Silvanus Aelianus. Problema a fost tratată de mine în altă parte și nu e locul să revin aci asupra ei.

Știrile despre M. Laberius Maximus sînt complete; la fișa lui L. Fabius Justus sînt de adăugat acum unele precizii aduse de o-